

LENİN VE EMPERYALİZM KURAMI

Bilim ve Ütopya Dergisi
Ocak 2014, Sayı 235

Yıldırım Koç

K.Marx, 1845 yılı ilkbaharında, Feuerbach Üzerine Tezler'in onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir".

Dünyayı değiştirmek için yorumlayanların ve doğru yorumlar temelinde değiştirenlerin başında da V.İ.U.Lenin gelmektedir. Lenin'in emperyalizm konusundaki tespit, çözümleme ve değerlendirmeleri, dünyayı değiştirme çabalarının bir ürünüdür ve yorumlar doğru olduğu için de (diğer birçok başka etmenin de katkısıyla) dünyayı gerçekten değiştirmiştir.

Lenin'in en yaygın biçimde okunan kitaplarından biri, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)*¹ çalışmasıdır. Ancak kitabın adında da belirtildiği gibi, bu çalışma "anlaşılabilir bir çerçeve"dir ve yazıldığı dönemin (1916 yılının ilk yarısı) sansür koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu kitapta yer alan iktisadi analizlerin büyük çoğunluğu, 1916 öncesinde Marksist veya Marksist olmayan başka yazarlar tarafından da ele alınmış ve geliştirilmiştir. Lenin'in (esasinda fazla yenilik içermeyen) bu tanımı, üretimin merkezileşmesini, finans kapitalin oluşmasını, sermaye ihracının öne çıkmasını, dünyayı paylaşan tekellerin önem kazanmasını ve dünyanın paylaşılmasının sona ermiş olduğunu vurgulamaktadır.² Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları ve bu katkıların Lenin'in devrimci pratiğine yansımaları Lenin'in diğer çalışmalarında daha belirgindir.

Bu kısa çalışma, Lenin'in bu görüşlerini, öncülü ve çağdaşı düşünürlerin en önemlileriyle karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Bilimsel sosyalizm, kapitalizmin tekel-öncesi döneminde geliştirildi. Ancak Marx ve Engels daha 19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin bazı önemli değişimleri yaşadığını ve bunun sınıf mücadelesi üzerinde önemli etkilerinin olduğunu tespit ettiler.

Özellikle İngiliz burjuvazisi, 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz işçi sınıfının sert tepkisi karşısında yeni bazı stratejiler geliştirdi.

Burjuvazinin yeni stratejisi, özellikle 19. yüzyılın sonlarında, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına (destekçilerine) dönüşmesine yol açtı. Bu süreçte kapitalizm daha "demokratlaştı," sistemle bütünleşmiş yapılar/örgütlenmeler için siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kabullenebilecek olanaklara ve güce kavuştu.

Bu gelişim, bilimsel sosyalist akım içinde revizyonizmin doğuşuna yol açtı. Eduart Bernstein'la başlayan bu süreç, Avrupa sosyalist hareketinde büyük bir bölünmeye yol açtı. Avrupa'nın sosyalistlerinin büyük bölümü, burjuvazinin uyguladığı yeni stratejiyle kapitalizmin payandalarına dönüştürülmüş olan Avrupa işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarına uygun olarak revizyonistleştiler.

Revizyonizm, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmle uzlaştıran ve hatta bütünleştiren bir etmen değildi. Tam tersine, kapitalizmin yaşadığı evrimin ve burjuvazinin yeni stratejilerinin emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizme "kazanması"nın doğal sonucu, revizyonizmin doğuşuydu. Bu süreçte yalnız işçi aristokrasisi (işçi sınıfının kaymak tabakası) değil, işçi sınıfının (komünistler dışında) hemen hemen bütünü emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisi oldu. Yalnızca büyük savaşlar ve bu nedenle işçi sınıfının ödemek zorunda kaldığı büyük bedeller (ölüm, yoksulluk, vb.) bu tavrı etkiledi.³

¹ Kitabın İngilizce asıl adı şöyledir: *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism (A Popular Outline)*. (Lenin, *Collected Works*, Vol.22, December 1915-July 1916, Progress Publishers, Moscow, 1977), İngilizce kapak, s.185, Rusça original kapak, s.192. Türkçe çevirilerde genellikle parantez içindeki bölüm belirtilmemektedir.

² Lenin, a.g.k., 1977, s.266.

³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., *Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)*, Bilgi Yay., Ankara, 2005 ve Koç, Y., *Avrupa İşçi Sınıfları, Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetçiliğe*, Epos Yay., Ankara, 2011.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve ardından savaş sırasında revizyonizm eğilimi daha da güçlendi. Avrupa sosyalistlerinin büyük bölümü, Lenin'in ifadesiyle, "sosyal emperyalist" (sözde sosyalist, davranışta emperyalist) oldu.

Lenin ise, Marx'ın devrimci geleneğini ve bilimsel yöntemini sürdürerek, dünyayı değiştirme mücadelesinde somut şartların somut analizini yaptı. Emperyalizm kuramı konusundaki tartışmalar ve Lenin'in çizgisi, bu nedenle son derece önemlidir. Lenin'in emperyalizme ilişkin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, Bolşevikler'in devrimci stratejisinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynadı. Lenin'i revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri de, emperyalizm konusu oldu.

Lenin'in emperyalizm konusundaki tespitleri ve onu emperyalizm konusunda çalışmış çağdaş düşünürlerin büyük çoğunluğundan ayıran noktalar şöyle özetlenebilir:

- Tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değer önüne geçmiştir.
- Bu durum, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının "sosyal emperyalist" olmasına ve emperyalizmi desteklemelerine (kapitalizmle uzlaşmalarına) yol açmıştır. Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.
- Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır. Savaş, emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıfının artan refah düzeyini iyice düşürmektedir. Emperyalist sömürüyle yükselen yaşam standardının faturası, emperyalist yeniden paylaşım savaşlarının yarattığı büyük ekonomik ve toplumsal yıkımdır.
- Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

Marksizmde emperyalizm konusu özellikle 1898 yılındaki İspanya-ABD Savaşı ve 1899 yılındaki Güney Afrika(Boer, Hollanda asıllı Güney Afrikalı)-İngiltere savaşları sonrasında tartışılmaya başlandı ve Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte önem kazandı. Lenin'in emperyalizm kuramı bu tartışmalar ışığında biçimlendi ve onları aştı.

Marx'ın çalışmalarında "emperyalizm" sözcüğü 1852 yılında yayımlanan *Louis Bonapart'ın Onsekizinci Brumeri* kitabında iki kez geçmektedir. Ancak bu kitapta "emperyalizm" sözcüğü, "Bonapartizm" anlamında kullanılmıştır.

İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'ı işgal etmesinin ardından, Afrika, emperyalist güçler tarafından paylaşıldı. Bu süreçte kapitalizmin olgunlaşması, aşırı tasarrufların yatırıma yönlenebilmesi, artan stokların eritilebilmesi, düşmekte olan kâr oranlarının yükseltilebilmesi amacıyla, yeni pazarlara ve yatırım olanaklarına kavuşma gereksinimi ve dürtüsü tartışılmaya başlandı.

Kapitalizmin bu yeni aşamasındaki saldırganlık, tepkilere de yol açtı. Örneğin daha 1898 yılında ABD'nin Filipinler'e saldırısına karşı bu ülkede (ABD) Amerikan Anti-Emperyalist Birliği oluşturuldu.

Bu dönemde emperyalizme karşı çıkanların en önemli kaygısı, ülke dışında emperyalist politikalar izlenmesinin ülkede baskıcı yönetimlere zemin hazırlayacağıydı. Bu konu, bazı ülkelerde sosyalistlerin emperyalizme karşı çıkışlarının temel nedenini oluşturdu. Emperyalizmin eleştirisinde, yukarıda Lenin'in tespiti olarak belirtilen başlıklar ele alınmıyordu.

Emperyalizmin bu açıdan etkisi ikili oldu. Bazı ülkelerde emperyalist politikalar nedeniyle askeri güç büyütüldü, devlet güçlendirildi ve baskı yaygınlaştı. Bazı ülkelerde ise, emperyalist politikalar sayesinde sömürgelerden aktarılan kaynaklar, hakim sınıfların daha esnek davranabilmesini, burjuva demokrasinin sınırlarını genişletebilmesini, sendikal hak ve özgürlükleri tanıyabilmesini sağladı. Ancak Avrupa sosyalistlerinin emperyalizme karşı çıkışlarındaki belirleyici neden, birinci olasılıktı.

Almanya'da 1884/1885 yıllarında önemli tartışma konularından biri, devletin buharlı gemilere destek sağlamasıydı. Buharlı gemilerin geliştirilmesi, Almanya'nın sömürgeci politikasının bir ürünüydü. Bu tartışma sürecinde Alman Sosyal Demokrat Partisi önderlerinden Wilhelm Liebknecht,

sömürgeciliğin amacının aşırı üretim ve nüfus fazlası sorunlarına çözüm aranması olduğunu belirterek, işçi ücretlerinin artırılması yoluyla iç pazarın genişletilebileceğine değindi.⁴ Olası tehdide karşı Marksistlerin önlemi, emperyalist politikaları gereksiz kılacak ve işçilere de yarar sağlayacak biçimde iç talebin artırılmasıydı.

Fransız İşçi Partisi'nin 1895 Eylül'ündeki kongresinde ise sömürge politikası konusunda bir karar kabul edildi. Bu kararda sömürgeciliğe karşı çıktı. Ancak karşı çıkıştaki ana neden, "üretici proletaryanın kanı ve parası pahasına mülksahibi sınıfın kâr alanlarının artırılması" çabasıydı.⁵ Bu karşı çıkışta da sömürge haklarına uygulanan baskı ve sömürü değil, emperyalist sömürünün faturasının işçi sınıfına çıkarılması esastı.

Bu dönemde çok farklı bir görüş ileri süren kişi, İngiliz Marksist Ernest Belfort Bax'tı. E.B.Bax, çağdaşı Marksistlerden farklı olarak, sömürgeciliği reddetmekle yetinmiyor, Avrupa'nın zalimlerine karşı sömürge halklarıyla birlikte ortak silahlı mücadeleyi savunuyordu.⁶ Bazı sosyalistler sömürgelere uygarlık götürüldüğünden söz ederken, E.B.Bax, sermayenin sömürgelerde yol açtığı tahribata dikkat çekiyordu.

Bu dönemin çok önemli yapıtlarından biri, liberal görüşteki John A.Hobson'un *Emperyalizm: Bir Çalışma* kitabıdır. Lenin bu kitabı Rusça'ya çevirdi ve kendi çalışmalarında bu kitaptan çok yararlandı. Hobson, Güney Afrika'ya giderek oradaki savaşı izlemiştir. *Emperyalizm* kitabını bu önemli deneyimin ardından yazdı. Kitap 1902 yılında yayımlandı. Hobson, emperyalizmi ülke içindeki talep yetersizliğine çözüm arayışı olarak değerlendiriyordu. Bu sorunu ise gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğe bağlıyor ve ülke içindeki ücretlerin artırılması ve etkili bir vergilemeyle bu dengenin sağlanacağı, iç pazarın üretilenlerin tüketilebilmesi için böylece yeterli olabileceğini savunuyordu. Böylece militarizm, savaşlar ve tehlikeli diplomasi oyunlarına gerek kalmayacaktı. Hobson, sendikaların da emperyalizme karşı bir tavır içine gireceği beklentisi içindeydi.⁷

Bu konu daha sonraki yıllarda Marksistler arasında önemli bir ayrılığın nedeni oldu. Birçok Marksist, işçi sınıfının militarizm, silahlanma ve yeni vergiler nedeniyle emperyalist politikalara karşı çıkacağı umudunu taşıyordu. Halbuki Lenin, Marx'ın ve Engels'in çizgisini izleyerek, emperyalist ülkelerde Marksistler arasında oportünizm ve revizyonizmin hakim olması ve işçi sınıfının (tümünün veya bir kesiminin) burjuva politikalarını benimsemesi ile emperyalist sömürü arasındaki ilişkiyi daha ilk yıllardan itibaren saptadı. Ancak Birinci Dünya Savaşı tahmin edilenin çok üstünde bir yıkıma ve çok büyük kayıplara yol açtı. Geçmiş savaşlar yalnızca ordular tarafından yürütülürken, Dünya Savaşı'nda tüm halklar savaşın tahribatını yaşadı. "Büyük Savaş," yenilenin olduğu kadar yenenin işçi sınıflarını da perişan etti. İşçi sınıfları savaş sırasında emperyalist sömürden yararlanmadığı gibi, emperyalist sömürünün büyük faturasını ödemek zorunda da kaldı. İngiliz ve Fransız ordularında büyük ayaklanmalar yaşandı. Bu durum, emperyalist sömürünün çürütücü etkisini sildi. Lenin, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının barış zamanlarındaki uzlaşmacı tavrını ve çizgisinin "Büyük Savaş" sırasında değiştiğini de saptadı.

Sosyalistler arasında emperyalizm konusuyla ilk ilgilenenler Londra'da yaşayan bir Avusturyalı olan Max Beer (1864-1943) ile Fransız uyruklu Paul Louis (1872-1955) idi. Her iki yazar da önce İngiltere'nin emperyalist politikalarını incelediler. Ancak bu konudaki çalışmaları başlangıç tespitlerinin ötesine gidemedi.

Alman sosyalistlerinden Heinrich Cunow (1862-1936) ise "finans kapital" kavramını ilk geliştiren kişi oldu.

Avusturya kökenli ünlü Marksist Karl Kautsky daha 1907 yılında *Sosyalizm ve Sömürge Politikası* kitabını yayımladı.⁸

Bu yıllarda çok önemli bir tartışma, sosyalistlerin sömürgeciliğe karşı çıkıp çıkmayacağıydı. Eduard Bernstein sömürgeciliği savunurken, Kautsky ve arkadaşları, sömürgeciliğe karşı çıkıyorlardı. Ancak Kautsky, sömürgeciliğe karşı çıkışta, bu politikanın büyük toprak sahipleri, askerler, bürokratlar,

⁴ Day, R.B.-Gaido,D., *Discovering Imperialism, Social Democracy to World War I*, Haymarket Books, Chicago, 2011, s.9-10.

⁵ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.10.

⁶ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.11.

⁷ Hobson, J.A., *Imperialism, A Study*, Ann Arbor Paperbacks, Michigan, 1965.

⁸ Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy* (1907), www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial/htm.

spekülatörler ve tüccarlar tarafından savunulduğunu düşünüyor, Alman bankalarının ve ağır sanayideki büyük şirketlerin etkisini gözardı ediyordu.

Kautsky, 1911 Ağustosunda yayımlanan “Dünya Politikası, Dünya Savaşı ve Sosyal Demokrasi” başlıklı makalede şunları yazıyordu: “Hükümetin, halka hiç duyulmamış yükler yükleyen ve az sayıdaki tekelci ve spekülatörden başka kimseye hiçbir yarar sağlamayacak tahripkar bir savaş riskini sürekli olarak yakınlaştıran dünya politikasına devam etmesini önlemek, yalnızca proletaryanın değil, aynı zaman tüm Alman halkının ve hatta mülk sahipleri kitlesinin çıkarıdır.”⁹

Kautsky 1915 Şubatında yayımlanan “Ulusal Devlet, Emperyalist Devlet ve Konfederasyon” başlıklı yazısında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sanayi sermayesi, endüstriyel girişimciler sınıfı, başlangıçtan itibaren ticari ve mali sermayeden tümüyle farklı eğilimler göstermektedir. Sanayi sermayesi halklar arasında barıştan, devletin mutlak gücünün parlamenter ve demokratik kurumlar aracılığıyla sınırlandırılmasından ve ulusal bütçede tasarruftan yanadır.”¹⁰

Sömürgeler konusu Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin 17-21 Eylül 1900 günleri toplanan kongresinde gündeme geldi. Rosa Luxemburg bu toplantıda sömürgecilığe karşı etkili bir mücadele verdi. Kongrede kabul edilen kararda da emperyalizme karşı çıkıldı. Ancak bu karşı çıkışta belirleyici unsur, emperyalizmin Almanya’daki askeri gücü artırmasıydı. Alman sosyalistleri sosyalizme barışçıl yollardan geçilebileceği beklentisi içindeydi. Emperyalist politikalar hem ülke kaynaklarının silahlanmaya ayrılmasına yol açıyor, hem de sosyalizme barışçıl geçişi önlemeye çalışabilecek askeri yapıyı güçlendiriyordu. Ayrıca günlük ekonomik-demokratik mücadelede askerlerin işçi sınıfına ve sosyalistlere karşı kullanılabilmesi de söz konusuydu.

Bu toplantının hemen ardından 23-27 Eylül 1900 günleri 5. Uluslararası Sosyalist Kongre (II. Enternasyonal) toplandı. Bu kongrede de Rosa Luxemburg önemli bir rol oynadı ve önerisi Kongre kararı olarak kabul edildi. Bu kararda, emperyalizmin militarizme yol açtığı, kapitalistlerin kârlarının artırılabilmesi için proletaryanın emeğinin ürünlerinin ve kanının harcandığı, sömürgelerdeki yerlilere karşı büyük suçların işlendiği kabul ediliyor ve örgütlü proletaryanın sömürge politikasına karşı çıkması isteniyordu. Önerilerden biri, sömürgelerde, metropol ülkelerdeki örgütlere bağlı sosyalist partilerin örgütlenmesiydi.¹¹ Ancak bu kararda Lenin’in yukarıda özetlenen ve aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınan tespitleri yoktu.

Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin 13-20 Eylül 1903 günleri toplanan kongresinde ve 14-20 Ağustos 1904 tarihlerinde toplanan 6. Uluslararası Sosyalist Kongre’de (II. Enternasyonal) de militarizme, sömürgecilığe ve emperyalist politikalara karşı çıkıldı.

Ancak bu karşı çıkışta da ana neden, emperyalist politikaların ülke işçi sınıfına ve ülkedeki sosyalist harekete verebileceği zararları. Sömürge halklarının emperyalizme karşı bağımsız bir mücadele geliştirebileceği, bu mücadelenin dünya sosyalist hareketinin önemli dayanaklarından biri olabileceği düşünülüyordu. Yaklaşım tümüyle Avrupa-merkezciydi.

1904-1908 döneminde Almanya’nın emperyalist politikaları özellikle Batı Afrika’da yoğunlaşmıştı. Alman askerleri günümüzün Namibya’sı olan Alman Güney-Batı Afrikası’nda 65.000 yerliyi öldürdü. Emperyalist yayılmacılık ve sömürü Alman işçileri arasında şovenizmin yaygınlaşmasına yol açtı. 13 Ocak 1907 günü yapılan seçimlerde Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin milletvekili sayısı 81’den 43’e indi. Bu gerileme Alman Sosyal Demokrat Partisi yöneticilerinin önemli bir kısmının sömürgecilik konusunda geçmiş kararlardan sapan bir çizgiye yönelmelerine yol açtı. Bu durum II. Enternasyonal’in 18-24 Ağustos 1907 günleri toplanan Stuttgart Kongresi’nde sömürgecilik konusunda sert tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu kongrede Hollanda ve Almanya delegelerinin önemli bir bölümü, sömürgecilığe karşı çıkmak yerine, Avrupa’nın nüfus fazlası ve üretim fazlası sorunlarının çözümünde sömürgelerin önemli olduğunu savundu. Ayrıca uygar olmayan halklar üzerinde uygar ulusların hakimiyet kurmasını savunanlar da oldu. Özellikle Eduard Bernstein ve Hollandalı Henri van Kol, II. Enternasyonal’in sömürgecilik konusundaki eski kararlarının değiştirilmesi için büyük çaba gösterdiler. Bu tartışmalar

⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.476-477.

¹⁰ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.812.

¹¹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.21-22.

sırasında Karl Kautsky doğru bir çizgiyi savundu ve değişiklik önerilerinin 108'e karşı 128 oyla reddedilmesi sağlandı. 10 delege çekimser oy kullandı. Bu kongre sırasında sömürgeciliğe karşı çıkan ve Asya halklarının da önemli uygarlıklar yaratmış olduğunu savunan kişi, Julian Marchlewski oldu.¹² Amerika Sosyalist Partisi delegesi Algie Simons ise ABD askerlerinin Filipinler'deki isyanı bastırma sırasında yaklaşık 250.000 kişiyi öldürdüklerini anlatarak, sömürgeciliğe karşı çıktı.¹³

Bu dönemin önemli tartışmalarından biri, kapitalizmin kendi iç pazarını genişleterek varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusundaydı.

Avusturyalı Marksistlerden Otto Bauer, 1905 yılında yazdığı "Sömürge Politikası ve İşçiler" başlıklı yazıda, kapitalizmin kendi iç dinamikleriyle eksiktüketim eğilimlerini aşabileceği; ancak kâr oranının düşme eğilimine karşı sömürgelere yöneldiği belirtiliyordu. Bauer, 1907 yılında yayınlanan *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* kitabında ise "finans kapital" kavramını kullandı.

Avusturya kökenli Marksist Rudolf Hilferding ise 1910 yılında *Finans Kapital: Kapitalist Gelişmenin Son Aşamasının İncelenmesi* isimli ünlü yapıtını yayımladı.¹⁴ Hilferding de kapitalistin kârının kaynağı olarak emperyalist ülke proletaryasının yarattığı ve kapitalistin el koyduğu artık-değeri kabul ediyor ve büyük şirketlerin, ülkede yaratılan artık-değerin bölüşümünde diğer sermayedarlara göre avantajlı duruma geldiğini savunuyordu. Hilferding, emperyalist yayılmanın iç pazarın yetersizliğinden değil, daha yüksek kâr oranları peşinde koşmaktan kaynaklandığı görüşündeydi. Hilferding'in bir görüşü, daha sonra Kautsky tarafından geliştirilen ultraemperyalizm tezine kaynaklık etti. Hilferding, kartelleşmenin sonunda tek bir şirkete yönelebileceği düşüncesini ileri sürüyordu. Böyle bir durumda, sosyalizme geçiş çok daha kolay olacaktı.¹⁵ Ayrıca, emperyalist politikalar silahlanma yarışına yol açacak, toplumdaki diğer sınıflar da, bu yarışın yol açtığı vergi yüküne karşı işçi sınıfının müttefiki olarak kapitalizme karşı çıkacaktı.

Marksistlerin Lenin öncesi analizlerinde hakim olan anlayış, emperyalizmin emperyalist ülke proletaryasına zarar verdiğiydi. Emperyalist politikalar, askeri yayılmacılık sürecinde devlet aygıtını güçlendiriyor ve proletaryanın iktidar mücadelesini zorlaştırıyordu. Emperyalist sömürünün işçi sınıflarının yaşam düzeyini yükseltici ve bu ülkelerde siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kolaylaştırıcı etkisi gözardı ediliyordu. Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının mücadele potansiyeli gözden kaçırılıyor, Türk, İran, Çin ve Meksika devrimleri önemsenmiyordu. Bu anlayışı savunanların büyük çoğunluğu, emperyalizme karşı mücadeleyi emperyalist ülke proletaryasının verebileceği ve vermesi gerektiği düşüncesindeydi.

Lenin, emperyalizm konusundaki tezlerini, 1905 Rus Devrimi'nin İran, Çin ve Türkiye'deki etkilerini gördükten sonra geliştirmeye başladı. 1916 ilkbaharında Zürih'te yazılan ve ancak 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd'da basılabilen *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)* kitabı, konunun ağırlıklı olarak ekonomik boyutuna değinen ve sansür dikkate alınarak yazılmış, geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir metindir. Lenin'in emperyalizmin özellikle devrime ilişkin etkileri konusu diğer birçok çalışmada yer almaktadır.

Lenin "emperyalizm" sözcüğünü çok farklı biçimlerde de kullanmaktadır. Örneğin, 1907 yılında yayımlanan bir makalesinde, "burjuva emperyalizmi"¹⁶ ifadesi bulunmaktadır. 1916 Ekim'inde yayımlanan bir yazısında, Napolyon Bonapart döneminde Fransa'nın yayılmacı politikası "emperyalist savaşlar" olarak nitelendirilmektedir. 1754-1763 döneminde İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen, sömürge kapışması mücadelesine de "emperyalist savaş" denmektedir. Bu savaş sırasında İngiltere'nin "emperyalist çıkarları"ndan söz edilmektedir.¹⁷ *Emperyalizm* kitabında ise şu değerlendirme vardır: "Sömürge politikası ve emperyalizm, kapitalizmin son aşamasından önce ve hatta kapitalizmden önce de vardı. Kölelik üzerine inşa edilmiş olan Roma bir sömürge politikası izliyordu ve emperyalizm uyguluyordu."¹⁸

¹² Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.26.

¹³ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.27.

¹⁴ Hilferding, R., *Finance Capital, A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routledge and Kegan Paul, Oxon, 1981.

¹⁵ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.55-56,

¹⁶ Lenin, *The National Liberation Movement in the East*, Third Revised Edition, Progress Publishers, Moscow, 1969, s.28.

¹⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.182,183.

¹⁸ Lenin, a.g.k., 1977, s.260.

Lenin'in emperyalizm kuramının sermaye birikimi, tekelleşme, sermaye ihracının önem kazanması, sömürgelerin paylaşılması ve artık ancak yeniden paylaşımın mümkün olması gibi konulardaki tespit ve değerlendirmeleri, *Emperyalizm* kitabının yayımlanması öncesinde çeşitli araştırmacılar ve Marksistler tarafından da ele alınmıştı. Lenin'in katkıları, emperyalizm dönemine ilişkin iktisadi ve toplumsal gelişmelerin sosyalizm mücadelesine etkileri alanındadır. Bunlar, girişte özetlenen dört ana başlık altında özetlenebilir.

Tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değerın önüne geçmiştir.

Kapitalizmde kârın kaynağı (yüksek bir soyutlama düzeyinde) artık değerdir. Kapitalizmde işgücü bir mala dönüşmüştür. İşgücü sermayedara değerinden satılır. Ancak işgücü öyle bir metadır ki, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır. Aradaki fark (artık değer), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarındır.

Marx ve Engels, kapitalistlerin sömürgeler aracılığıyla elde ettiği gelirin çok önemli bir kaynak olduğunu farketmişlerdi. Bir alt bölümde, İngiliz işçi sınıfının bir "burjuva proletaryaya" dönüşmesine ilişkin alıntıda bu noktaya değinilmektedir. Lenin'in döneminde diğer Marksistlerin bu olguyu gözardı etmeleri ilginçtir. Lenin'in çağdaşlarının çoğu emperyalizmi, emperyalist ülke işçi sınıflarının yarattığı ve sermayedarın el koyduğu artık değerın gerçekleştirilmesi (üretilen ürünün satılması) amacı çerçevesinde ele almışlardır. Bu analizin siyasal mücadeleye yansımaları ise, sömürge ve yarı-sömürge halklarının devrimci potansiyelinin ve emperyalist ülke işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcılarından payandalarına dönüşmesinin kavranamamasıdır.

Tekel kârına değinen bir Marksist, J.B.Marchlewski'dir. J.B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan "Emperyalizm veya Sosyalizm?" başlıklı makalesinde, "Kapitalist kodamanların tekelci sömürüsü çok büyük kârlar getirmektedir" demektedir.¹⁹

Karl Radek ise, 1912 yılında yayımlanan "Alman Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı" çalışmasında, "emperyalizmin itici gücü" başlığı altında şunları yazıyordu: "İşçi sınıfı tarafından yaratılan artık değerın, sermayenin tepesindekilerin ceplerine saf altın olarak dönebilmesi –kapitalist arzusunun tek hedefi budur."²⁰

Lenin, daha 1907 Stuttgart Kongresi'ni değerlendirdiği yazısında çok farklı bir yaklaşımı gündeme getirdi.

Lenin bu yazısında emperyalizmle ilgilenen diğer Marksistlerden farklı olarak, emperyalizmi kapitalistlerin kârının kaynağı açısından değerlendirdi. Emperyalizme karşı çıkan Marksistlerin büyük çoğunluğu, emperyalizmi artık-değerın gerçekleştirilmesi açısından ele alıyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere, aralarında Kautsky ve Parvus'un da bulunduğu birçok Marksist, kapitalizmin eksiktüketim sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek, emperyalist ülke işçi sınıfının yarattığı değerın gerçekleştirilmesinin ve böylece artık değere el konulabilmesinin yolunun emperyalizm olduğu kanısındaydı. Lenin, daha 1907 yılında, tümüyle farklı bir bakış açısı getirdi. Emperyalizmi, kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi ve sömürgelerden elde edilen gelirin, artık değerın çok önüne geçmesine ilişkin bu değerlendirme, Lenin'in daha sonraki yıllarda sömürgelerdeki mücadelenin önemini vurgulamasının ilk adımıdır. Bu değerlendirme, sömürgeleri ve yarı-sömürgeleri basit pazarlar olarak algılayan anlayışı aşarak, emperyalist sömürünün yarattığı önemli çelişkiyi ve bunun sınıflar mücadelesine yansımaları öne çıkarıyordu.

Kapitalizmin tekelci veya emperyalist aşamasına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade ediliyordu:

"Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başarılı bir toplumsal devrim

¹⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.502; ayrıca bkz. s.517.

²⁰ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.530.

gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kârdan fazla kârı Hindistan'ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının sömürgeci şovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır. Tabii ki bu durum belki yalnızca geçici bir olgu olabilir, ancak yine de tüm ülkelerin proletaryasının bu tür oportünizme karşı mücadelede toparlanabilmesi için bu kötülük açıkça saptanmalı ve onun nedenleri anlaşılmalıdır. Bu mücadele muzaffer olmak zorundadır; çünkü 'ayrıcılık' uluslar kapitalist ulusların giderek küçülen bir bölümünü oluşturmaktadır."²¹

Lenin, 27 Mayıs 1917 günü yaptığı bir konuşmada da, dünyada servet açısından birinci sırada olan İngiltere'nin bu serveti kendi işçilerinin emeğinden çok sayısız sömürgeyi sömürmesinden elde ettiğini söylüyordu.²²

Emperyalist sömürüye bağlı olarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları "sosyal emperyalist" olmuştur ve emperyalizmi desteklemektedir. Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalizm döneminde savaştan doğrudan etkilenmedikleri sürece kapitalizmin payandalarına dönüşmüştür. Dünya halkları ise, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

Marx ve Engels, sömürgeci İngiltere'de işçi sınıfının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp kapitalizmin payandasına dönüşmesine ilişkin önemli gözlemlerde bulundular.

Marx ve Engels, 1840'lı yılların hareketli döneminde İngiliz işçi sınıfına büyük umutlar bağlamıştı. Ayrıca İngiltere'de bir ayaklanma geleneği oluşmuştu. Ancak 1848 devrimlerinin İngiltere'yi fazla etkilememesi ve özellikle de 1857 krizinde bile İngiliz işçi sınıfının hareketlenmemesi karşısında, Marx ve Engels, İngiliz işçi sınıfına umut bağlamaktan vazgeçtiler.

1848 yılında, "o büyük umut ve hayal kırıklığı yılında o kadar yakın –ve belki o kadar gerçek- olan Avrupa devrimi, gözlerden kayboldu. Marx ve Engels hemen daha sonraki yıllarda Avrupa devriminin yeniden canlanacağını umut etmişlerdi." Bu beklenti gerçekleşmedi. 1857 yılında yeni bir ekonomik kriz yaşandı. Ancak bu kriz de yeni bir 1848 dalgası yaratmadı.²³

Kapitalist gelişmenin en ileri düzeyde olduğu İngiltere'de sömürgelerden aktarılan kaynakların işçi sınıfını bir "burjuva proletarya"ya dönüştürmesi, ilk kez F.Engels'in 7 Ekim 1858 tarihinde K.Marx'a yazdığı mektupta dile getirildi. Bu öngörü, özellikle emperyalist dönemde daha da büyük bir geçerlilik kazandı.

Marx ve Engels 1858 yılından itibaren bu konuya eğilmeye başladılar. Bu yıllarda İngiltere'de Çartist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağrısı yaptığında, Engels İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: "İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletaryaya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır."

"Burjuva proletarya" kavramının 1858 yılında gündeme gelmesi herhalde 1857 yılındaki ekonomik krizde İngiliz işçi sınıfının büyük ölçüde tepkisiz kalmasına bağlıydı.

Marx ve Engels, 1848 devrimlerinin yenilgisinin ardından bir iki yıl daha devrim beklediler; bu beklenti gerçekleşmeyince, umutlarını bir sonraki krize ertelediler. Avrupa, 1850-1857 döneminde büyük bir ekonomik canlılık yaşadı. İstihdam arttı, işçi ücretleri yükseldi. Diğer kıtalara göç de işsizliğin azaltılmasında etkili oldu. Ekonomik büyüme 1857 yılındaki buhranla sona erdi. Ancak bu buhran da

²¹ Lenin, V.I., "The International Socialist Congress in Stuttgart," *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77. "Lenin zaten orijinal Roma proletaryasının bir bütün olarak parazit bir sınıf olduğunun kesin bir biçimde farkındaydı." (Hobsbawm, "Lenin and the Aristocracy of Labour," *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.152.)

²² Lenin, a.g.k., 1969, s.217.

²³ Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.156.

kitlelerin ayaklanmasına yol açmadı. 1860'lı yıllardaki ekonomik büyüme ve 1871-1873 döneminde zirveye ulaşan canlanma, kitlelerin sorunlarının kapitalist düzen içinde çözüme kavuşturulabileceği umutlarını yarattı.²⁴ Kapitalizmin yarattığı cehennemden kapitalizm içinde, ayaklanmaların, ihtilalin ve toplumsal devrimin gerekli kıldığı bedellere ve faturalara gerek kalmadan çıkılabileceği umudu yaygınlaştı. İngiltere'de 1848'e kadarki ayaklanma geleneği hakim sınıfları nasıl eğitmişse, bu ayaklanmalarda ölüm, idam, hapis ve sürgün biçiminde ödenen bedeller ve bu eylemlerle kalıcı başarılar elde edilememiş olması da işçi sınıfını "eğitmiş," işçileri "evcilleştirilmeye" hazır hale getirmişti. 1857 buhranında İngiliz işçi sınıfının kapitalizme karşı tepkisizliği, bu tepkisizliği açıklama çabasını gerekli kıldı.

Marx, 16 Nisan 1863 tarihinde Engels'e yazdığı mektupta "İngiliz işçilerinin belirgin burjuva hastalığı" demektedir.²⁵

Marx ve Engels, "İngiliz proleteryanının burjuvalaşması"nı²⁶ İngiltere'nin dünyanın önemli ticari ilişkilerindeki tekeli konumuna bağlıyordu. Beklentileri, diğer kapitalist ülkelerin de gelişmesi sonucunda bu tekel konumunun sona ereceği ve İngiliz işçi sınıfının yeniden radikalleşeceği doğrultusundaydı.

Engels, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan "1845 ve 1885'te İngiltere" başlıklı makalesinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu: "İngiltere'nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunluğu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere'de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere'de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur."²⁷

Bu dönemde Marx ve Engels'in İngiliz işçi sınıfına ilişkin umutları ve beklentileri gerçekleşmedi.

İngiltere'nin dünya ticareti üzerindeki tekeli konumu sona ererken, kapitalizmin tekeli aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekeli konumundan sağladığı ek geliri (tekel kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proleteryanını beslemeye devam etti. İngiltere'nin tekeli konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekeli aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Marx'ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht'e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: "İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti'nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi."

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky'ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: "Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere'nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar."²⁸

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürgeler politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere'ye geri gelen işçiler, "şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların" yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Emperyalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında

²⁴ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.31, 32, 69, 108, 156.

²⁵ Marx'ın Engels'e 16 Nisan 1863 tarihli mektubu. Hobsbawm, E.J., "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.112-114.

²⁶ "Embourgeoisement of the English proletariat" Engels'in Marx'a 7 Ekim 1858 tarihli mektubu.

²⁷ Engels, F., *The Condition of the Working-Class in England*, Penguin Classics, London, 1987, s.44-45.

²⁸ Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.87. http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_09_12.htm.

çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve emperyalist politikalarının yanında tavır takınıyorlardı.

Kautsky, 1899 yılı Kasım ayında yayımlanan “Güney Afrika’daki Savaş” başlıklı yazısında benzer bir yaklaşım gösteriyordu: “İngiltere’nin işçileri, fethedilmiş bölgelerin halklarıyla ilişkide, ayrıcalıklı bir sınıf olarak kendi kapitalistleriyle birlikte bir bütün oluşturduklarını hissetmektedirler. İngiliz işçilerine bu bölgeler yalnızca kapitalistlerin girişimcilik ruhu için değil, fakat aynı zamanda ayrılmalarıyla emek piyasasını rahatlatacak olan ihtiyaç fazlası proleterler için de; yalnızca zenginlerin daha da zengin olması için değil, fakat aynı zamanda yoksulların da zengin olmak için bir şansa kavuşmaları için de (bu şans bir piyango biletininkinden daha yüksek olmasa da); yalnızca dış pazarı genişletmekle kalmayarak, savaş sanayileri, silahlanma ve denizasırlı mülklerde biriktirilen yağmalarla ülkeye geri dönenlerin harcamalarıyla iç pazarı da genişleterek sanayii harekete geçirmek (...) için açılmış gözükmektedir.”²⁹ Ancak K.Kautsky, 1899 yılındaki bu anlayışını sürdürmedi ve bu analizin siyasal alandaki sonuçlarını geliştirmede.

Marx ve Engels’in somut koşulların somut analizini yaptıkları alıntılar, Lenin’in çağdaşı Marksistler tarafından gözardı edildi. Bunun en önemli nedeni, 19. yüzyılın son on yılında ve 20. yüzyılın ilk on yılında emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerin kurulması ve güçlenmesi olsa gerektir. Bu durum Marx-Engels’in yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerinin önemsiz olduğu sonucuna yol açtı; hayatın Marx-Engels’i haksız çıkarttığı düşünülürdü. Ortada güçlü ve iktidara yürüyen sosyal demokrat partiler vardı. Amaç sosyalizmdi ve işçi sınıfı sosyalizmi benimsiyor, bu amaçla örgütleniyor ve mücadele ediyordu. Muzaffer proletarya, sömürge halklarını da emperyalist baskı ve sömürden kurtaracak olan güçtü.

Gözden kaçan nokta, emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının emperyalist politikalarından yararlanarak hak ve özgürlüklerini geliştirdiği ve bu süreçte devrimci kimliğini yitirdiğiydi. Bu olgu ve II. Enternasyonal’in 1912 yılında aldığı radikal kararların hiçbir anlam ve öneminin olmadığı, 1914 yılında Dünya Savaşı’nın patlamasıyla kanıtlandı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına dönüşmüşlerdi. 1914 yılında emperyalist ülkelerde işçi sınıfları da, II. Enternasyonal’in 1912 yılındaki kongresinde emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme kararları almış olan sosyal demokrat partiler de “sosyal emperyalist” oldu ve kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını destekledi.

Lenin ise kapitalizmin bu yeni aşamasının somut analizini yapıyor, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat partilerinin oportünizm ve revizyonizmini saptıyordu.

Bu doğrultuda saptama yapan bir kişi de, ABD’deki Sosyalist Emek Partisi önderlerinden Daniel De Leon idi. D.D.Leon, Amerikan Emek Federasyonu (AFL) önderlerini “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” olmakla suçluyordu.³⁰ Lenin de, *Emperyalizm* kitabının 1920 yılındaki baskısına yazdığı önsözde “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” ifadesini kullanıyordu.³¹ *Emperyalizm* kitabında tekellerin süperkârları ile işçi aristokrasisi arasındaki ilişki çeşitli yerlerde incelendi.³²

Julian B.Marchlewski de 1904 yılı sonlarında yayımlanan makalesinde şöyle diyordu: “Tröst sisteminin doğal bir özelliği de çalışmalarının niteliği ve ücretlerinin düzeyi sayesinde işçi kitesinin üstüne yükselen ve bunun sonucunda kendi sınıfıyla belirli bir çelişki içine giren bir işçi tabakası yaratmasıdır. (...) Tröstlerin göreceli olarak iyi ücretli işçilerinin kapitalizmin savunma askerleri haline dönüşme tehlikesi, hiçbir yerde Amerika’dakinden daha büyük değildir.”³³

Lenin, emperyalizm konusundaki analizlerine dayanarak, “ezen ulus” ve “ezilen ulus” kavramlarını kullanmaya ve siyasal mücadelede “ezilen ulus”lara önem vermeye başladı. 1918 yılında Volga

²⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.160.

³⁰ Leon, D.D., *Flashlights of the Amsterdam Congress*, 1904, s.53, 75.

³¹ Lenin, a.g.k., 1977, s.193-194.

³² Lenin, a.g.k., 1977, s.281-285, 301.

³³ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.311.

Tatarlarından ve “Müslüman Bolşevik” Mir-Said Sultan Galiev de “proleter ulus” kavramını kullanıyordu.³⁴

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme” yazısında bu konuyu şöyle ele alıyordu: “İngiltere’nin tekel durumu niçin İngiltere’de oportünizmin (geçici) zaferini açıklamaktadır? Çünkü tekel durumu süperkârlar, yani dünyanın her tarafında normal ve geleneksel olan kapitalist kârlarının üstünde ve ötesinde kâr fazlası getirmektedir. Kapitalistler bu süperkârların bir bölümünü (ve bu söz konusu olduğunda, hiç de küçük bir bölümü değil) kendi işçilerine rüşvet vermekte, belirli bir ulusun işçileri ile onların kapitalistleri arasında başka ülkelere karşı ittifak benzeri bir şey yaratmakta kullanabilmektedir... Süperkârlar ortadan kalkmamıştır; hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ayrıcalıklı, mali açıdan zengin bir ülkenin tüm diğer ülkeleri sömürmesi devam etmektedir ve daha yoğunlaşmıştır.”³⁵

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme” yazısında İngiliz işçi sınıfının durumunu şu şekilde değerlendiriyordu: “Marx da, Engels de dünya kapitalizminin, 1898-1900 yıllarından daha erken başlamamış olan emperyalist dönemini görece kadar yaşamadı. Ancak İngiltere’nin ilginç bir özelliği, daha ondokuzuncu yüzyılın ortasında bile emperyalizmin en az iki önemli ayırt edici özelliğini göstermiş olmasıdır: (1) Geniş sömürgeler ve (2) tekel kârı (dünya piyasasındaki tekelci konumu nedeniyle). Her iki açıdan da İngiltere bu tarihte kapitalist ülkeler arasında bir istisna oluşturuyordu ve Engels ve Marx, bu istisnayı incelerken, çok açık ve kesin bir biçimde bunun İngiliz işçi hareketinde oportünizmin (geçici) zaferi ile bağına işaret ettiler.”³⁶

Lenin, 1915 yılında yazdığı “Devrimci Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şöyle demektedir: “Sosyal Demokrat programın odak noktası, emperyalizmin özünü oluşturan ve sosyal şövenistler ve Kautsky tarafından hilekârlıkla kaçınılmış olan, milletlerin ezen ve ezilen olarak bölünmesi olmalıdır.”³⁷

Lenin, 1916 Ekiminde yayımlanan bu yazısında, işçi sınıfının bütünü ile işçi sınıfının bazı katmanları arasında bir ayırım yapıyordu: “O günlerde bir ülkenin işçi sınıfına onyıllar boyunca rüşvet vermek ve onu baştan çıkartmak mümkündü. Ancak bugün bu, olanaksız değilse de, olası değildir. Diğer taraftan her emperyalist ‘Büyük’ Güç, ‘işçi aristokrasisi’nin (İngiltere’de 1848-68 döneminde olduğundan) daha küçük tabakalarına rüşvet verebilmekte ve vermektedir. Eskiden, Engels’in o çarpıcı derin ifadesini kullanarak, bir ‘burjuva işçi partisi’ yalnızca bir ülkede ortaya çıkabilirdi, çünkü yalnızca o ülke bir tekel durumundan yararlanabiliyordu, ancak, diğer taraftan, bu olgu uzun bir süre varlığını sürdürebilirdi. Şimdi ise bir ‘burjuva işçi partisi’ tüm emperyalist ülkelerde kaçınılmaz ve tipik durumdur; ancak yağmanın paylaşılması konusunda sürdürdükleri umutsuz mücadele dikkate alındığında, böylesi bir partinin birkaç ülkede uzun bir süre kalabilmesi olası değildir.”³⁸

Lenin, 1916 yılı ilkbaharında yazılıp ilk kez 1917 yılı ortalarında yayımlanan, *Emperyalizm* kitabında, İngiltere’nin tüm dünyayı sömürmesi, dünya piyasasındaki tekelci konumu ve “sömürge tekeli” nedeniyle büyük kârlar elde ettiğini belirttiikten sonra, İngiliz proletaryasının bir kısmının burjuva olduğunu, proletaryanın bir kısmının da burjuvazi tarafından satın alınmış veya en azından beslenen kişilerce yönetilmeye izin verildiğini söylemektedir.³⁹

Bu değerlendirme, iki yıldan daha uzun bir süredir devam eden Dünya Savaşı koşullarında geçerlidir; burjuvazi emperyalist sömürden elde ettiklerini savaş koşullarında işçi sınıfının tümüne bölüştürememektedir. Ayrıca, bu yıllarda Bolşeviklerin beklentisi ve umudu, Avrupa’da devrimci bir dalganın yeniden yükselmesidir. Bu nedenle, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının bir bütün olarak “satın alınabilmesi” olasılığı düşük görülmektedir. Ancak daha sonraki yıllardaki gelişmeler, bu olasılığın gerçeğe dönüştüğünü göstermiştir.

³⁴ Bkz. Bennigsen, A.A.-Wimbush, S.E., *Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World*, the University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.41-45 ve 123. Daha sonraki yıllarda bazı yazarlar da “burjuva ulus” ve “proleter ulus” kavramlarını kullandı.

³⁵ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” *Collected Works, Vol.23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, s.Moscow, 1977, s.114-115.

³⁶ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” a.g.k., 1977, s.111-112. Lenin’in benzer bir analizi için bkz. Lenin, “Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline,” *Collected Works, Volume 22, December 1915-July 1916*, Progress Publishers, Moscow, 1977, s.283.

³⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.125.

³⁸ Lenin, a.g.m., 1977, s.115-116.

³⁹ Lenin, a.g.k., 1977, s.284.

Lenin, 1915 yılı ortalarında yazdığı “Barış Sorunu” yazısında “ezen millet” ve “ezilen millet” kavramını kullanmaktadır: “Biz emperyalizme, yani kapitalizme karşı devrimci mücadeleden yanayız. Emperyalizm, bazı diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, vd.), bu baskıyı yaygınlaştırma ve artırma ve sömürgeleri yeniden paylaşma mücadelesinden oluşmaktadır. (...) Baskıcı milletlerin herhangi birinin baskı altındaki milletlerin kendi kaderlerini belirleme hakkını (yani ayrılma hakkını) tanımayan ve bunun için mücadele etmeyen bir sosyalisti, gerçekte bir sosyalist değil, bir şovenisttir.”⁴⁰

Lenin, bu alıntının devamında da milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını özellikle sömürgeler için savunduğunu belirtmekte, ezen millet ve ezilen millet kavramlarını vurgulamaktadır.

Lenin, *Emperyalizm* kitabında da şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Giderek artan sayıda küçük veya zayıf milletin, bir avuç en zengin ve en güçlü millet tarafından sömürülmesi.”⁴¹

Lenin, Komünist Enternasyonal’in 1920 Temmuz’unda toplanan İkinci Kongresi’ne sonduğu rapor taslağında da “ezilen, bağımlı ve kullaştırılmış milletler ile ezen, sömüren ve egemen milletler” kavramlarını kullanmaktadır.⁴²

Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır.

Lenin’i, emperyalizm konusuyla uğraşan çağdaşlarının önemli bölümünden ayıran temel özelliklerden biri de, emperyalizmin savaşa yol açması tespiti ve emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi talebi ve çabasıdır.

Hobson, kapitalizmin krizlerinin emperyalist politikalarla aşmaya çalışılmasının sorunlara neden olduğunu ileri sürerek, kapitalist ülkelerin kendi iç pazarlarını genişletmek için daha adaletli bir gelir dağılımına yönelmeleri, ücretleri artırarak iç talebi güçlendirmeleri ve böylece kapitalizmin eksik tüketim kaynaklı krizlerini engellemeleri önerisini yapmaktadır.

Rosa Luxemburg, kapitalist üretim ilişkileri içinde üretilen artık değerın iç pazarda gerçekleştirilmesinin, diğer bir deyişle, üretilen ürünlerin iç pazarda satılmasının yeterli olmadığını, kapitalizmin sürekli yeni alanlara yayılmak ve buralarda da kapitalist üretim ilişkilerini geliştirmek zorunda olduğunu düşünüyor; ancak bu yayılmanın sınırlarına erişilmesiyle birlikte, kapitalist ülkelerde ciddi ekonomik krizlerin yaşanacağını bekliyordu. R.Luxemburg, emperyalist politikaları, el konan artık değerın gerçekleştirilmesi açısından önemsiyordu ve yayılmanın durmasıyla kapitalizmin tıkanacağı, kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının hareketleneceği düşüncesindeydi.

Karl Kautsky ise, bir olasılık olarak ortaya attığı “ultraemperyalizm” görüşüyle, emperyalistler arasında bütünleşme ve iç sorunların görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması sayesinde dünya barışı olasılığından söz etmekteydi. Kautsky, 1914 Eylülünde yayımlanan “Emperyalizm” yazısında şunları söylüyordu: “Bu nedenle, tamamiyle ekonomik bakış açısından, kapitalizmin hâlâ yeni bir aşamadan geçmesi, kartel politikasının dış politikaya aktarılması olanaksız değildir: Tabii ki emperyalizmle olduğu kadar enerji bir biçimde mücadele etmemiz gereken ve ancak tehlikeleri farklı bir yönde bulunan, silahlanma yarışında ve dünya barışına tehdit yönünde olmayan bir ultra-emperyalizm aşaması.”⁴³

Lenin, ultraemperyalizm konusunda N.Bukharin’in *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*⁴⁴ kitabına 1915 yılı Aralık ayında yazdığı önsözde şunları söyledi:

⁴⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.109.

⁴¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.300.

⁴² Lenin, a.g.k., 1969, s. 269.

⁴³ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.774.

⁴⁴ Bukharin, N., *Imperialism and the World Economy*, <http://marxists.org/archive/bukharin/works/1917/imperial/index.htm>.

“Gelişme eğiliminin, istisnasız tüm işletmeleri ve istisnasız tüm devletleri içine emecek tek bir dünya tröstü doğrultusunda olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak bu gelişme öylesine koşullarda, öylesine bir hızda, öylesine çelişkiler, zıtlasmalar ve ayaklanmalar (yalnızca ekonomik değil, fakat aynı zamanda siyasi, ulusal, vb.) içinde geçerek olur ki, emperyalizm kaçınılmaz olarak patlayacak ve bir dünya tröstü ortaya çıkmadan uzun süre önce, ‘ultra-emperyalizm’, ulusal finans kapitalerin dünya ölçeğinde bütünleşmesi gerçekleşmeden önce kapitalizm kendi zıttına dönüşecektir.”⁴⁵

Lenin’i ve benzeri düşünürleri revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri, emperyalizmin savaşa yol açıp açmaması konusundaydı. Revizyonistler, tekelleşmenin daha rasyonel bir kapitalizme yol açacağı, silahlanma yarışının ve savaşlarının yerinin dünya barışının alacağı beklentisi içindeydi. Tekelleşme üretimin sosyalleşmesini daha ileri düzeylere taşıyacak ve sosyalizme barışçıl yollardan geçişin maddi koşullarını oluşturacaktı. Bu anlayış, Kautsky’nin ultraemperyalizm tezinin yanı sıra, Avrupa Birleşik Devletleri tartışmasında da gündeme geldi.

Otto Bauer ve Parvus (Alexander Helphand) 1907 yılında Avrupa Birliği’nin kurulmasını önerdi. Otto Bauer, *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* çalışmasında şöyle yazıyordu: “Avrupa Birleşik Devletleri bu nedenle artık bir rüya olmaktan çıkacak, ulusların uzunca bir süre önceden başlattıkları ve şimdiden belirgin olmaya başlayan güçlerin etkisiyle son derece hızlanacak olan bir hareketin kaçınılmaz nihai amacı olacaktır.” Parvus ise *Sömürge Politikası ve Çöküş* başlıklı çalışmasında emperyalist güçler arasındaki sömürge savaşları ve silahlanma yarışı olasılığına karşı çıkıyor ve “demokrasi, Avrupa Birliği, serbest ticaret” çağrısında bulunuyordu.⁴⁶

Bu konu, Almanya Sosyal Demokrat Partisi milletvekillerinden Ledebour’un parlamentoda 3 Nisan 1911 günü yaptığı konuşmada gündeme geldi. Ledebour, “kapitalist toplumdaki, kapitalist devlet adamlarından, Avrupa devletlerinin Avrupa Birleşik Devletleri’ni oluşturmak için bütünleşmelerini sağlamalarını talep etti.”⁴⁷

Karl Kautsky, 29 Nisan 1911 günü yayımlanan “Savaş ve Barış, 1 Mayıs Kutlaması İçin Düşünceler” başlıklı yazısında bu anlayışı Lenin ve arkadaşlarıyla tümüyle zıt düştükleri bir noktaya taşıyordu. Kautsky şunları yazıyordu:

“Bu nedenle günümüzde yalnızca bir yol var: Avrupa uygarlığının devletlerinin ortak bir ticaret politikası, federal bir parlamento, federal bir hükümet ve federal bir orduyla bir konfederasyonda birliği –Avrupa Birleşik Devletleri’nin kuruluşu.

“Buna ulaşılabilirse, müthiş birşey başarılmış olur. Bu Birleşik Devletler öylesine üstün bir güce sahip olur ki, savaş olmaksızın, diğer tüm ülkeleri, bu işi gönüllü olarak yapmamaları halinde, kendilerine katılmaya, ordularını tasfiye etmeye ve donanmalarını bırakmaya zorlayabilirler. Ancak böyle bir noktaya gelindiğinde, yeni Birleşik Devletler’in kendilerinin de silahlı kalması için geren nedenler de ortadan kalkmış olacaktır. O zaman bizim bugün bırakılmasını talep ettiğimiz tüm silahlanma (daimi ordu, saldırı amaçlı savaş gemileri) ve aynı zamanda tüm savunma araçları terkedilebilir; halk ordusunun kendisi de artık gerekli olmayacaktır.

“Böylece sonsuz barış çağı güvenceli bir biçimde yerleşecektir ve sınırsız ekonomik olanaklar serbest kalacaktır.”⁴⁸

Rosa Luxemburg, 1911 Mayısında yayımlanan “Barış Ütopaları” yazısında bu yaklaşımı sert biçimde eleştirdi; “Avrupa Birleşik Devletleri” düşüncesinin son çeyrek yüzyıldaki gelişmeler dikkate alındığında, ekonomik ve toplumsal gelişime tümüyle ters düştüğünü ve “Avrupa Birliği düşüncesinin” daima burjuva unsurlar tarafından gündeme getirildiğini ve açıkça “gerici bir eğilimi” yansıttığını belirtti.⁴⁹

Bu anlayışa Lenin de, 1915 yılında yayımlanan “Bir Avrupa Birleşik Devletleri İçin Sloganı Üzerine” yazısında şöyle yanıt verdi: “Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri ya olanaksızdır, ya

⁴⁵ Lenin, a.g.k., 1977, s.107.

⁴⁶ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.442.

⁴⁷ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.452.

⁴⁸ <http://marxists.org/archive/kautsky/1911/04/war1911.htm>.

⁴⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.455.

gericidir. (...) Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri sömürgelerin paylaşımı konusunda bir anlaşma anlamına gelir. (...) Bir Avrupa Birleşik Devletleri için sloganı yanlıştır.”⁵⁰

İşçi sınıfı ancak ciddi bir mutlak yoksullaşma ve aynı zamanda hakim sınıflar cephesinde ortaya çıkan büyük bölünmeler veya zayıflama koşullarında ayaklanmak zorunda kalır ve ayaklanır. Bu iki koşulu ancak büyük iktisadi krizler ve savaşlar yaratabilir. Marx ve Engels, 1848 krizinin ardından gelen ayaklanmaların yenilmesi sonrasında yeni bir iktisadi kriz beklemişlerdi. Lenin ise gözlerini emperyalist savaşa dikti. Lenin açısından emperyalistler arasındaki savaş, bu iki koşulu da yaratacağı. Hele geçmiş savaşlarla karşılaştırılamayacak kadar kapsamlı bir yıkıma ve can kayıplarına yol açan Dünya Savaşı, kitlelere devrimden başka seçenek bırakmayacaktı. Savaş, emperyalist politikaları destekleyerek yaşam standartlarını yükselten ve demokratik hak ve özgürlüklerinin sınırlarını genişleten emperyalist ülkeler işçi sınıflarının emperyalist savaş sürecinde bu ayrıcalıklarını yitireceğini, büyük bedeller ödeyip büyük sıkıntılar yaşayacağını, onları ölüme ve yoksulluğa sürükleyen kapitalizmin payandaları olmaktan vazgeçmekten ve yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüşmekten başka çarelerinin kalmayacağını düşünüyordu.

Lenin, 6/7 Kasım 1917 günleri başlatılan devrimin ertesi günü (8 Kasım) İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'ne barış konusunda sunduğu raporda, savaşan tüm ülkelerde işçi sınıfları ve tüm emekçilerin savaş nedeniyle tükenmiş, eziyete maruz kalmış ve harabolmuş olduğunu belirterek, barış çağırısı yapıyordu.⁵¹ Bu konuşmada özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya işçi sınıflarının geçmiş mücadelesi övülüyor, bu “proleter kahramanlık ve tarihsel yaratıcı çalışma örneklerini” vermiş olan bu işçi sınıflarının “insanlığı savaşın dehşetinden ve onun sonuçlarından” kurtarma göreviyle karşı karşıya bulunduğu hatırlatılıyordu.⁵² Barış, Dünya Savaşı'nın büyük bir yoksulluğa ve yıkıma yol açtığı koşullarda, emperyalist ülkelerde şovenizmi çökertecek ve işçi sınıflarının ayaklanarak iç savaş çıkartmalarının, iktidara gelmelerinin koşullarını yaratacağı.

İlk başta umut, emperyalist ülkelerdeydi. Lenin 22 Kasım 1919 tarihinde Doğu Halkları Komünist Örgütlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “Herkes bilmektedir ki Batı Avrupa'da sosyal devrim büyük bir hızla olgunlaşmaktadır ve aynı şey Amerika'da ve Britanya'da da olmaktadır.”⁵³ Aynı konuşmada şu değerlendirmeler de yer alıyordu: “Sosyalist devrim her ülkede devrimci proleterlerin yalnızca veya ağırlıklı kendi burjuvazilerine karşı verdikleri bir mücadele olmayacak; hayır, emperyalistlerin ezdiği tüm sömürgelerin ve ülkelerin, tüm bağımlı ülkelerin, uluslararası emperyalizme karşı mücadelesi olacak. (...) Tüm ileri ülkelerde emekçi hakların emperyalistlere ve sömürücülere karşı yürüttükleri iç savaş, uluslararası emperyalizme karşı sürdürülen milli savaşlarla birleşmeye başlamaktadır.”⁵⁴ Lenin, aynı konuşmada, 1905 Rus Devrimi sonrasında gerçekleşen Türkiye, İran ve Çin devrimlerine ve Hindistan'da gelişmekte olan devrimci harekete dikkat çekmekte ve Avrupalı emperyalistlerin Dünya Savaşı'nda sömürge halklarına askeri eğitim vererek onları silahlandırdıklarını belirtmektedir. Daha sonraki değerlendirmesi de şöyledir: “Yaşadığımız devrimde Doğu'nun uyanması döneminin yerini, Doğu halklarının tümünün tüm dünyanın kaderinin belirlenmesine katılacakları bir dönem almaktadır.”⁵⁵

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

İngiltere'de 19. yüzyılda birçok kişi ve kuruluş, İngiltere'nin sömürgelerdeki “uygarlaştırıcı misyonu”na inanıyordu. Ancak, sömürgelerdeki yerlilere yardımseverlik duygularıyla ve adaletli bir biçimde yaklaşılmalıydı. İngiliz işçi hareketi de bu anlayışı benimsedi. Avam Kamarası'nda sömürgecilik konuları tartışıldığında, sendikalar ve temsilcileri İmparatorluğu ve sömürge sistemini

⁵⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.120-122.

⁵¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.231.

⁵² Lenin, a.g.k., 1969, s.233-234.

⁵³ Lenin, a.g.k., 1969, s.250.

⁵⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.254.

⁵⁵ Lenin, a.g.k., 1969, s.255.

veri kabul ediyor; ancak sömürgelerde sendikal hakların tanınmasını ve angaryaya karşı çıkılmasını istiyorlardı.⁵⁶

İngiliz işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasını, sömürgelere bağımsızlık verilmesini ve sömürge halklarının demokrasiye kavuşmasını savunmadı. Demokrasinin beşiği olduğu ileri sürülen İngiltere’de sermayedar sınıf da, işçi sınıfının çok büyük kesimleri de, sömürge sisteminin devamını savundu ve bağımsızlığın olmadığı bir ülkede demokrasinin varolamayacağı gerçeğini görmezden geldi. İngiliz Sendikalar Kongresi’nin 1916-1968 dönemi genel kurul raporları ve tutanaklarında, 1925 Kongresi dışında, sömürgelerin bağımsızlığını isteyen karar kabul edilmemiştir.

Bu gelişmeler Marx’ın İngiltere ve hatta gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kısa dönemde bağladığı umutların değişmesine yol açtı.

“Marx 1870 yılından itibaren Rusya’ya bazı umutlar bağlamaya başladı... Marx’ın son yıllarına bir kendini geri çekme ve hayal kırıklığı havası hakimdir. Göreceli olarak daha az yazdı ve siyasal açıdan hemen hemen faaliyetsizdi. (...) Ölümünden sonra Engels tarafından Kapital İkinci ve Üçüncü Ciltler olarak düzenlenen kitapların ve Artık-değer Teorileri’nin malzemesinin çoğu gerçekte 1867 yılında Kapital’in Birinci Cildi’nin yayımlanmasından önce yazılmıştı. Marx’ın önemli yazılarından, bazı mektupları dışında, yalnızca Gotha Programı’nın Eleştirisi (1875) Komün’ün yenilgisinden sonradır.”⁵⁷

“1860’ların sonlarından itibaren Marx, ciddi bir biçimde, burjuva toplumunun devrilmesine yönelik üç çizgideki bu dolaylı strateji yaklaşımını öngörmeye başladı; bunların ikisinin kahince olduğu kanıtlandı ve birinde ise yanılmıştı: sömürge devrimi, Rusya ve Birleşik Devletler. Bunların birincisi, İrlanda devrimci hareketinin ortaya çıkışı yoluyla hesaplarına dahil oldu. İngiltere bu dönemde proletarya devriminin geleceği açısından belirleyici önemdeydi, çünkü sermayenin merkeziydi, dünya piyasasının hakimiydi ve aynı zamanda ‘bu devrimin maddi koşullarının belirli bir derecede olgunluğa ulaştığı tek ülkeydi.’ Bu nedenle Enternasyonal’in ana amacı İngiliz devrimini hızlandırmak olmalıydı ve bunu yapabilmeyen tek yolu da İrlanda’nın bağımsızlığının kazanılmasıydı. İrlanda devrimi (veya daha genel ifadeyle, bağımlı halkların devrimi) kendilerine sağlayacağı yarar açısından öngörülmüyordu; metropol kapitalizmin Aşıl’in topuğu olarak, merkezi burjuva ülkelerde devrimin muhtemel hızlandırıcısı olarak değerlendiriliyordu.” “Rusya’nın rolü belki daha da ihtiraslıydı. 1860’lı yıllardan itibaren bir Rus devrimi yalnızca bir olasılık olmaktan çıkmış, bir ihtimal ve hatta bir kesinlik haline gelmişti.”⁵⁸

Hobsbawm, Marx’ın sömürgelerdeki mücadelenin metropol ülkedeki devrimci hareket üzerindeki etkisi konusunda bir başka yazısında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“İngiltere’deki durumu devrimcileştirmede Marx’ın ana reçetesi İrlanda aracılığıyla, yani sömürge devriminin desteklenmesinin dolaylı aracılığıyla; böylece İngiliz işçilerini İngiliz burjuvazisine bağlayan önemli bağ tahrip edilecekti. Marx’ın da kabul ettiği gibi, başlangıçta İrlanda’nın İngiliz proletaryasının zaferiyle kurtulmasını bekliyordu. 1860’lı yılların sonlarından itibaren tam tersi görüşü benimsedi; şöyle ki, geri ve sömürge ülkelerdeki devrimler belirleyici olacaktı ve bunların kendileri metropollerini devrimcileştirecekti... İrlanda iki açıdan engelleyici oluyordu: İngiliz işçi sınıfını ırk temelinde bölüyordu ve böylece İngiliz işçisine bir başkasını sömürmede kendi yöneticileriyle belirgin bir ortak çıkar sunuyordu.”⁵⁹

Hobsbawm, aynı yazısında, Marx’ın Laura ve Paul Lafargue’a 5 Mart 1870 tarihinde yazdığı mektuptan şu alıntıyı yapmaktadır: “Eğer Avrupa’nın toplumsal gelişmesini hızlandıracaksak, resmi (yani hakim sınıf) İngiltere’nin felaketini hızlandırmalıyız. Bu ise İrlanda’da, İngiltere’nin en zayıf noktasında bir darbeyi gerektirmektedir. Eğer İrlanda kaybedilirse, İngiliz ‘İmparatorluğu’ biter ve İngiltere’de bugüne kadar uykucu ve yavaş bir biçimde gelişmiş olan sınıf mücadelesi daha keskin biçimler alacaktır. Ancak İngiltere tüm dünyada kapitalizmin ve toprak ağalığının metropolüdür.”⁶⁰

⁵⁶ Tichelman, F., “Socialist ‘Internationalism’ and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP,” Holtman, F.v.- Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.95.

⁵⁷ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.115.

⁵⁸ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.157.

⁵⁹ Hobsbawm, E., “Karl Marx and the British Labour Movement,” a.g.k., 2001, s.118-119.

⁶⁰ Hobsbawm, “Karl Marx and the British Labour Movement,” a.g.k., 2001, s.119.

Marx, I. Enternasyonal Genel Konseyi'nin 1 Ocak 1870 tarihli toplantısından sonra bir genelge hazırladı ve bu genelge elle çoğaltılarak dağıtıldı. Marx, 28 Mart 1870 tarihinde Ludwig Kugelmann'a yazdığı gizli mektupta da bu genelgedeki aşağıda yer alan bölümü de kullandı.

"Genel Konsey 1 Ocak 1870 günlü olağanüstü toplantısında kararlaştırdı:...

"İrlanda affi konusunda Genel Konsey'in Kararlarına İlişkin Soru.

"Eğer İngiltere Avrupa toprak ağalığının ve kapitalizminin koruyucusuysa, resmi İngiltere'ye önemli bir darbe indirilebilecek tek nokta İrlanda'dır.

"İlk olarak, İrlanda İngiliz toprak ağalığının koruyucusudur. Toprak ağalığı eğer İrlanda'da çökerse, İngiltere'de de çökecektir... İrlanda'da toprak ağalığı yalnızca İngiliz ordusu tarafından sürdürülmektedir. Eğer bu iki ülke arasında zorla gerçekleştirilen birlik sona ererse, İrlanda'da derhal bir toplumsal devrim –bir ölçüde geri bir biçimde olsa da- patlayacaktır. İngiliz toprak ağalığı yalnızca servetinin önemli bir kaynağını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü –İngiltere'nin İrlanda üzerindeki hakimiyetini temsil etme gerçeğini- yitirecektir. Diğer taraftan, İngiliz proleteriyası, kendi toprak ağalarının İrlanda'daki iktidarını sürdürerek, onların İngiltere'de zarar görmemesini sağlamaktadır.

"İkinci olarak, İngiliz burjuvazisi, yoksul İrlanda halkını zorla göç ettirerek İngiltere'nin işçi sınıfını daha da aşağılara çekerek, yalnızca İrlanda'daki yoksulluğu sömürmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda proleteriyayı birbirine düşman iki kampa bölmüştür. Kelt işçisinin ateşli isyankarlığı, Anglo-Sakson'un istikrarlı yumuşak tabiatı ile iyi karışmamaktadır; gerçekte ise, İngiltere'nin önemli endüstriyel merkezlerinin tümünde İrlandalı ve İngiliz proleterlar arasında derin bir karşıtlık bulunmaktadır. Sıradan bir İngiliz işçisi, ücretlerini ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlandalı işçiden nefret etmektedir. Ayrıca onun için ulusal ve dini antipati hissetmektedir; bu durum, Kuzey Amerika'nın güney eyaletlerindeki yoksul beyazların siyah kölelere ilişkin tavrının aynısı gibidir. İngiltere'de proleterlerin bu iki grubu arasındaki karşıtlık yapay olarak sürdürülmekte ve bu bölünmenin iktidarlarını korumanın gerçek sırrı olduğunu iyi bilen burjuvazi tarafından teşvik edilmektedir...

"Son olarak, eski Roma'nın devasa ölçüde sergilemiş olduğu olgu bugün İngiltere'de görülebilir. Başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver."

Marx'ın İrlanda'ya ilişkin saptamaları önemlidir. Ancak "başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver" ifadesi yanlış anlaşılmalıdır. Emperyalizm, bir halkın başka bir halkı baskı altına alarak burjuva demokrasisini yaşayabilmesini sağlamıştır. Emperyalist ülkelerde burjuva özgürlüklerin ana dayanaklarından biri sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelerin halklarının "baskı altına alınması"dır. Burjuva demokrasisinin de bir sınıf diktatörlüğü olduğu, ancak daha geri toplumsal ilişkilerin de ilerisinde olduğu dikkate alınmalıdır.

Engels 1872 yılı ilkbaharında girdiği bir tartışmada, İrlanda'nın yaşadığı 700 yıllık baskının gözardı edilemeyeceğini belirttiikten sonra, İrlandalı işçilerin bağımsızlık mücadelesini reddetmesi talebinin Enternasyonal'in ilkeleriyle ortak hiçbir yanının olmadığını söyledi. Şöyle dedi: "Eğer fetheden ulusun üyeleri, fethettikleri ve hakimiyetleri altında tuttıkları ulustan, kendi özel milliyetlerini ve durumlarını unutmalarını, ulusal farklılıkları kenara atmalarını ve benzeri şeyleri isterlerse, bu, enternasyonalizm değildir; yapılan, onlara boyunduruğa boyun eğme vaazı vermekten ve fethedenin hakimiyetini enternasyonalizm örtüsü altında meşru kılma ve sürdürme çabasından başka birşey değildir."⁶¹

Karl Kautsky'ye göre, Almanya Sosyal Demokrat Partisi, "devrimciydi, ancak devrim yapan bir parti değildi." 1890 yılında Alman sosyal demokratları, kapitalist toplumun gelişmesinin kendiliğinden çok sıkıntılı bir aşamaya ulaşacağına ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir topluma evrileceğine inanıyorlardı. August Bebel, sokak kavgalarına, barikatlara ve benzeri ayaklanmalara karşı çıkıyordu.⁶² Alman sosyal demokratlarına göre, kapitalizm ve sınıf hakimiyetine dayalı devlet kendiliğinden çökmeye mahkumdu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi bir gün mutlaka parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayacaktı. Bunun için ayrı bir mücadele gerekmecekti. İktidara gelmelerinden sonra hakim sınıfların anayasadışı yöntemlere başvurmaları, bir darbe teşebbüsünde bulunmaları durumunda da, başta genel grev olmak üzere, eldeki tüm olanaklarla karşılık verilecekti. Bu anlayış, ihtilalciliğini yitirmiş Alman işçi sınıfına uygun bir modelin, Marksist determinizm cilasıyla sunulmasıydı.

⁶¹ Ponomarev, B.N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.188.

⁶² Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969, s.75-76, 77.

19. yüzyılın sonlarında Alman Marksistlerinin reformistleşmiş bir işçi sınıfıyla ilişkilerini sürdürmede karşılaştıkları zorluk, bir yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Parti üyelerinin devrimci olmayan anlayışları, partinin bir süreç içinde kazanmış olduğu güçlü siyasal konumdan tutarlı bir biçimde yararlanılmasının önündeki engellerden birini oluşturuyordu; parti üyeleri mevcut devlete ve toplumsal düzene karşı devrimci faaliyetin gerektirdiği görevleri yerine getirmeye hazır değillerdi. Eğer partinin önderleri kitlelerden devrimci siyasal mücadeleye katılmalarını ve elde edilmiş kazanımları bir kez daha tehlikeye atmalarını istemiş olsalardı, kendilerini tabandan tecrit edilmiş olarak bulurlardı.”⁶³

Alman işçi sınıfı emperyalist dönemde kapitalizmle uzlaşınca, Alman sosyal demokratları da uzlaştı. Reformistleşen Alman işçi sınıfı, Alman Marksistlerinin revizyonistleşmesine yol açtı.

Almanya yeni sömürgeler elde etmek için, yayılcı bir politika izliyordu. Bu yayılmanın, kısa vadede Alman işçilerine de yarar sağlayacağına inanılıyordu. Alman sendikaları ve işveren örgütleri, 2 Ağustos 1914 günü yaptıkları anlaşmayla, bütün grevleri durdurdular. Sendikaların bu tavrı, savaş coşkusuyla yaşamaya başlayan üye tabanının havasının da yansımasıydı. Alman Parlamentosu 4 Ağustos 1914 günü savaş kredilerini oy birliğiyle kabul etti. Sosyal demokratların hepsi hükümete savaş kredisi açılması için destek verdi. Sosyal demokratlar içinde muhalif konumda olan ve aralarında Karl Liebknecht’in de bulunduğu 14 milletvekili de çoğunluğun kararına uydu.

Albert Merrheim, 1914 yılında savaşa karşı çıkmış olmaları durumunda başarılarına gelecekler konusunda şu değerlendirmeyi yapıyordu: “İşçiler, karşısında direnilemeyecek bir milliyetçilik dalgasına kapılmıştı ve bizi vurmaya polise bırakmazlardı. Bizi kendileri vururlardı.”⁶⁴

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları, bir yandan sürdürülen şovenist politikanın etkisiyle, diğer yandan emperyalist politikaların kendi üzerindeki yükü azaltacağı ve yeni olanaklar sağlayacağı umuduyla, savaşı destekliyordu. Politikalarını işçi sınıfı üzerine inşa eden sosyalistlerin çok büyük bölümü de, işçi sınıflarıyla ters düşmemek ve burjuvazinin saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla, savaşı desteklediler. Bu konuda yalnızca Rus Bolşevikleri ve Sırp sosyalistleri açık bir savaş karşıtı tavır takındı. İtalyan Sosyalist Partisi de savaşı desteklemeyi reddetti ve İtalya’nın 1915 Mayıs’ında savaşa girmesi sırasında savaş kredilerine karşı oy kullandı. Alman ve Avusturya sosyal demokratları, İngiliz İşçi Partisi ve Sendikalar Kongresi (TUC), Fransız sosyalisti Guesde, anarkosendikalist Jouhaux, Rus Marksizminin ünlü kuramcısı Plekhanov ve Rus anarşisti Kropotkin, “düşman” a karşı kendi devletlerini destekledi. Almanya’da Kautsky, İngiltere’de Keir Hardie gibi bazı kişiler de, “parti bütünlüğü”nü korumak ve “ihamet” suçlamasından kurtulmak için bu konuda tavır açıklamadı.⁶⁵

1900’lerin başlarında özellikle İngiliz ve Alman işçi sınıfları, 1848 ve öncesinin kendiliğindenci ihtilalci geleneğini yitirmiş durumdaydı. Emperyalizm öncesi dönemde işçi sınıfı kendiliğinden ihtilalci olabiliyordu. 1848 yılında Fransa’da ve Almanya’da işçi sınıfını barikatlara sürükleyen bir öncü örgüt yoktu. 1871 Paris Komünü’nü de Paris işçileri kendiliklerinden kurdular. Ancak 1900’lü yılların başlarında emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının kendiliklerinden gelebildikleri en ileri nokta, sendikacılıktı. Lenin, 1902 yılında *Ne Yapmalı’yı* yayımladığında ve işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürülmesi gerektiğini belirttiğinde, emperyalist ülkelerin o günkü (ve bugünkü) durumunu yansıtıyordu. 1917 Mart’ında Rusya’da, 1918 Kasım’ında ve sonrasında Almanya’da yaşananlar, işçi sınıfının kendiliğindenci bilincinin sendikacılığı aşabileceğini, ancak bu girişimin başarılı olabilmesi için bir siyasal partinin önderliğinin şart olduğunu gösterdi.

Bu reformist çizgi, sömürgecilik ve emperyalizm konusunda da ortaya çıktı.

Alman işçi sınıfı, sömürgeciliğin getirdiği olanaklardan yararlandı ve son derece bilinçli bir biçimde, sömürgeciliği destekledi veya en azından bu konuda tam bir duyarsızlık sergiledi. İşçi sınıfının bu genel tavrının ideolojik alandaki temsilcisi ise, ilk önce Bernstein’di.

19. yüzyılın sonlarına doğru Alman sosyal demokrasisi Marksist bir çizgi izliyordu. Ancak Alman Marksistlerinin Alman sömürgeleriyle en ufak bir ilgisi bile yoktu. Sömürgeleri, kamu maliyesi

⁶³ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.81.

⁶⁴ Eley, G., *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s.127.

⁶⁵ Harman, C., *A People’s History of the World*, Verso, 2008, s.407.

üzerinde bir yük olarak görüyorlardı⁶⁶. Sömürgelerin bağımsızlık kazanması gibi bir anlayışları da bulunmuyordu. Ancak emperyalist döneme geçişle birlikte, Alman sosyal demokrasisi Bernstein revizyonizminin etkisi altına girdi ve sömürge sistemini savunmaya başladı. Bernstein'a göre, "üstün" uygarlıkların, "aşağı"dakiler üzerinde bazı hakları bulunuyordu Sömürgecilik, sosyalistler tarafından sürdürülürse, "uygarlaştırıcı" bir etki yaratabilirdi. Ayrıca, sömürgelerin işçi sınıfına zarar verdiği iddiası da doğru değildi.⁶⁷

Bernstein, 1899 yılında yayınlanan *Evrimeci Sosyalizm* kitabında şöyle diyordu: "Alman sosyal demokrasisinin Alman İmparatorluğu'nun sömürge politikasından korkacağı bir şey yoktur... Tropik bölgelerin Avrupalılar tarafından işgal edilmesinin yerlilerin hayattan aldıkları zevke zarar vermesi gerekmez ve bugüne kadar genellikle de böyle olmamıştır. Ayrıca, vahşilerin işgal ettikleri topraklar üzerinde yalnızca koşula dayalı bir haklarının olduğu kabul edilebilir. Daha yüksek uygarlık nihai olarak daha yüksek bir hak iddiasında bulunabilir."⁶⁸

E.Anderson bu süreci şöyle özetlemektedir: "İşçiler, bir süreç içinde, zincirlerinden başka kaybedebilecekleri çok daha fazla şeyleri olduğunu kavramaya başladılar... Sosyalist düşünce dünyasında ise bu duygu Eduard Bernstein'ın 'revizyonizmi'nde ifadesini buldu... Bernstein, özellikle, kapitalizmde işçi sınıfının payına düşenin sürekli olarak kötüleştiği ve kapitalist toplum düzeninin felaket biçiminde bir çöküntüye doğru gittiği düşüncesine karşı çıktı... Bernstein'ın 'revizyonizmi'nin, savaş öncesi dönemin Alman işçi hareketiyle, Karl Marks'ın uzlaşmazlığı ve Komünist Manifesto'nun devrimci coşkusundan çok daha fazla bir uyum içinde olduğu konusunda fazla bir kuşku duyulamaz."⁶⁹

Alman, İngiliz ve Fransız işçi sınıflarının sömürge sorununa bakışı konusunda güvenilir ve kapsamlı bir çalışma, Fritjof Tichelman'ın "Sosyalist 'Enternasyonalizm' ve Sömürge Dünyası" makalesidir.⁷⁰ Tichelman'ın belirttiğine göre, Alman Sosyal Demokrat Partisi içinde sömürgecilik karşıtı güçlü bir eğilim vardı. Ancak, Almanya güçlenip yayılcılığa başlayınca, farklı sesler ortaya çıkmaya başladı. "Almanya'nın, siyasal, ekonomik ve kültürel gücüne gerçekten uyan bir sömürge imparatorluğu yaratma hakkı" bir süreç içinde kabul edildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise "inanmış reformist çoğunluk, Almanya'nın sömürge imparatorluğunun yeniden canlandırılması talepleri de dahil olmak üzere, saldırgan bir savaş çabasını koşulsuz olarak desteklemeye başlamıştı."⁷¹

Benzer bir değerlendirme, Gottfried Mergner tarafından da yapılmaktadır. Mergner şöyle demektedir: "Alman işçi hareketinin enternasyonalizmi, sömürgecilik karşıtlığını içermiyordu. 'Uygar' dünyanın (yani, Avrupa'nın endüstrileşmiş uluslarının) insanın gelişiminin en üst noktasını oluşturduğu varsayımı, Alman işçi hareketinin temsilcilerinin 'vahşilerle' (yani, Avrupa sömürgeciliği tarafından ezilen halklarla) dayanışma içine girmesini önliyordu."⁷²

"Emperyalizm, çatışma durumlarında daima örgütlü işçilerin ulusal dayanışmasına güvenebiliyordu." Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin önderi August Bebel, Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, sömürgelerle ilgili bilgisinin olmadığını söyleyebiliyordu. 1912 yılına kadar, Afrika sömürgelerinin halklarıyla Alman Sosyal Demokrasisi birbirini tanııyordu.⁷³ Alman işçileri için "dayanışma, yalnızca kendileriyle eşit olanlar arasında mevcuttu."⁷⁴ Alman işçi sınıfının temsilcileri Alman Parlamentosu'nda yaptıkları konuşmalarda, sömürgelerin getirisinin düşüklüğünden ve sömürgelere yapılan büyük devlet harcamalarından yakınıyorlardı.⁷⁵ Alman sendikalarının uluslararası dayanışmasında ise, sömürgelerdeki siyah işgücünün maruz kaldığı acımasız sömürü sistemini

⁶⁶ Mergner, G., "Solidaritaet mit den 'Wilden'? Das Verhaeltnis der deutschen Sozialdemokratie zu den afrikanischen Widerstandskampfen in den ehemaligen deutschen Kolonien um die Jahrhundertwende," Holthoon, F.v.-Linden M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940, Cilt 1*, E.J.Brill, 1988, s.68-86.

⁶⁷ Ponomarev, B.N. ve diğerleri, a.g.k., 1981, s.531-532.

⁶⁸ Bernstein, *Evolutionary Socialism*, 1899, www.marxists.org./reference/archive/bernstein/works/1899/evsoc/index.htm.

⁶⁹ Anderson, E., *Hammer or Anvil, The Story of the German Working-Class Movement*, Oriole Editions, New York, 1973, s.11, 12. Bu konuda ayrıca bkz. Russell, B., *Freedom versus Organization 1776 - 1914*, Unwin Books, London, 1965, s. 179.

⁷⁰ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.87-108.

⁷¹ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.100-101.

⁷² Mergner, G., a.g.y., 1988, s.68.

⁷³ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.70.

⁷⁴ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.72.

⁷⁵ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.76.

sendikal yardımla değiştirme çabaları yer almıyordu. “Sömürgelerdeki uygarlaşmamış kişilerle birliktelik” mümkün değildi.⁷⁶

Almanya’da sosyalist solun sömürgeler konusuna yaklaşımındaki çarpıklık, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi’nde kabul edilen programında da görölmektedir. Programın girişinde şöyle denilmektedir: “*Kapitalist bir üretim biçiminin bulunduğu tüm ölkelerde işçi sınıflarının çıkarları aynıdır... Buna göre, işçi sınıfının kurtuluğu, tüm uygar ölkelerin çalışanlarının eşit biçimde dahil olacakları bir çalışmadır.*”⁷⁷

Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin ve Alman sendikalarının bu tavrı, “enternasyonalizme ihanet” olsa bile, Alman işçi sınıfına ihanet değildi. Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları, Alman emperyalizminin yanındaydı. Alman sosyal demokratları ve sendikacıları da, Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu. Evelyn Anderson’un, 1914 yılı Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş kredilerinin oylanmasında Sosyal Demokrat Parti yöneticilerinin olumlu oy vermeleri konusunda yaptığı değerlendirme, genel politikayı son derece doğru olarak yansıtmaktadır: “Sosyal Demokrat önderler, konuştuklarında ve davrandıklarında kesinlikle Alman işçi sınıfına ‘ihanel’ etmiyordu. Tam tersine, en basit ifadeyle, kitlelerin dürüst sözcüleri olarak davranıyorlardı; ve böylece, daha bağımsız bir tavrın yol açabileceği aşırı tepkilerden kaçınıyorlardı.”⁷⁸

Avrupa sosyalistleri 1914 öncesinde sömürgelerde demokrasi konusuyla ancak çok istisnai durumlarda ilgilendiler. İkinci Enternasyonal’de sömürge ölkelerin halklarının temsilcileri yoktu. Ayrıca İkinci Enternasyonal partileri sömürgelere yönelik politikalar konusunda genellikle sessizdi ve bazı durumlarda emperyalist ölkelerin sömürgecilik politikalarını onaylıyordu. Uygulanan politikaların sömürgelerde “uygarlaştırıcı bir işlev” yerine getirdiği bile ileri sürölüyordu. Bu anlayış, sömürgeciliğin emperyalist ölkelerin işçi sınıfları üzerindeki olumlu etkisinin yansımasıydı. Sömürgelerin, daha fazla iş olanağı, daha ucuz ürünler ve daha güvenceli pazarlar anlamına geldiği biliniyordu.⁷⁹

işçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarındaki bu dönüşüm, onlardan destek isteyen Marksistler arasında da revizyonizme yol açtı. Bir dönem F.Engels’in en yakınındaki kişi olan Eduard Bernstein’in ve Marx’ın ve Engels’in halefi kabul edilen, *Kapital*’in IV. Cildi olarak bilinen *Artık Değer Kuramları*’nı yayımlayan Karl Kautsky’nin Marksizm’den kopmalarına yol açtı. Özellikle Eduard Bernstein, İngiltere’deki sosyal emperyalist Fabianlar’dan da etkilenererek, Avrupa’nın işçi sınıflarının sorunlarının çözümünde başka ölkelerin halklarının ezilmesini ve sömürölmesini kabullenmesi, tüm dünya halkları için insanca bir yaşam isteyen komünist gelenekten tümöyle kopuştu. İkinci Enternasyonal içindeki kavga ve ardından yaşanan bölünmenin bir unsuru ihtilale cesaret edip etmemekse, ikinci unsuru, başka ölkelerin ve halklarının sömürölüp sömürölmemesiydi.

Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin bu çizgisine karşı çıkanlar, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht’in önderliğinde 1 Ocak 1916 tarihinde Enternasyonal Grup’u oluşturdular. Bu yapılanma içinde yer alanlar, 1917 yılı Ocak ayında partiden atıldı. Bu grup, bunun üzerine 1917 yılı Nisan ayında Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi’ni kurdu.

Alman işçi sınıfının Alman burjuvazisi ile savaş öncesinde yaptığı anlaşma, Alman işçilerinin savaş nedeniyle önemli hak kayıplarına uğramalarını engelledi; hatta bazı yeni kazanımlar elde edilmesini sağladı. Ancak savaşın yol açtığı sıkıntılar, bazı büyük işyerlerinde bu politikaya karşı çıkan Devrimci işyeri Temsilcileri hareketinin gelişmesine neden oldu.

Avrupa’nın emperyalist ölkelerinin sosyalistleri veya sosyal demokratları, kendi ölkelerinin işçi sınıflarının refahı için, başka ölkelerin sömürölmesini kabul ediyorlar, onaylıyorlar ve destekliyorlardı. Emperyalizme destek verilmesi ise, kapitalizmin güçlendirilmesi anlamına geliyordu. Bu kesimler, programlarında üretim araçlarının kolektif mülkiyetini belirli bir süre bir hedef olarak korusalar bile, zaman içinde bundan vazgeçtiler ve kapitalizmi açıkça savunmaya başladılar. işçi sınıfının çalışma ve yaşama koşullarının başka ölkelerin sömürölmesi temelinde geliştirilebileceği anlayışi, kapitalizmin savunulması sonucunu getirdi.

⁷⁶ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.79.

⁷⁷ Russell, B., a.g.k., 1965, s.139

⁷⁸ Anderson, E., a.g.k., 1973, s.19-20.

⁷⁹ Eley, G., a.g.k., 2002, s.112.

Komünistler ise, belirli bir ülkenin işçi sınıfının ve bir bütün olarak halkının refahının bir başka ülkenin ve halkının sömürülmesine dayandırılmasına karşı çıkıyorlardı. Kapitalizme karşı mücadele ile sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele bir bütün olarak kabul ediliyordu. Emperyalizme karşı çıkılmadan kapitalizmin yıkılamayacağı savunuluyordu.

Bu dönemde sosyalist hareket içinde yeni kavramlar ortaya çıktı.

“Sosyal-şoven” sözcüğü, “lafta sosyalist, uygulamada şovenist” olduğu ileri sürülen kesimler için kullanılıyordu. Lenin, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’ni de “sosyal emperyalist” olmakla suçluyordu.

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı “Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme” yazısına “Emperyalizmle oportünizmin (sosyal şovenizm biçiminde) Avrupa’da işçi hareketi üzerinde kazanmış olduğu canavarca ve iğrenç zafer arasında herhangi bir bağ var mı?” sorusuyla başlıyor ve şöyle devam ediyordu: “Çağdaş sosyalizmin temel sorusu budur.”⁸⁰

İkinci Enternasyonal içindeki bölünme, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sosyalist Enternasyonal ve Komünist Enternasyonal arasında da devam etti. 1919 yılından itibaren Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) ile Sendikalar Kızıl Enternasyonal (Profintern) arasındaki en önemli kavga da bu konudaydı.

Bu nedenle, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının komünist partilerine verdiği destek ile sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdiği destek arasındaki fark, kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkış ile emperyalist sömürüden yararlanma karşılığında kapitalizmi destekleyerek çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirme umudu arasındaki farktır.

Bu nedenle, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının muhafazakar partilerin yanı sıra sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdikleri oy, onların emperyalist sömürüye verdiği desteğin ve sefilleşmesinin göstergesidir.

Bu dönemde Fransa’da yaşanan bir gelişme, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyalist partilerinin reformistleşmesi ve kapitalist düzenin bir parçasına dönüşmesi açısından çarpıcıydı.

1899 yılında Fransa’da kurulan bir burjuva hükümetine, ülkenin önde gelen bağımsız sosyalistlerinden Alexandre Millerand ticaret bakanı olarak katıldı. Hükümette “1871 Paris Komünü’nün kasabı” olarak bilinen General Gaston Gallifet de vardı. Millerand, bakanlık görevi sırasında, haftalık çalışma süresinin kısaltılması, iş müfettişliği kurumunun güçlendirilmesi, kamu ihaleleri aracılığıyla çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi olumlu düzenlemeler yapılmasını sağladı. Bir sosyalistin burjuva hükümetinde görev alması birçok çevre tarafından eleştirildi.

Ancak kapitalist devletin mekanizmalarında yer alarak kapitalizmi dönüştürebilme umudu 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’nın çeşitli ülkelerinin sosyalist partilerinde öne çıktı, hakim oldu. İngiltere’de Fabian Derneği, Almanya’da Eduard Bernstein, Fransa’da Jean Jaures, Belçika’da Vandervelde, Avusturya’da Victor Adler, İsveç’de Hjalmar Branting ve İtalya’da Turati bu anlayışı savunuyordu. Bu anlayış bu ülkelerin işçi sınıflarının geniş kesimlerinin düşüncelerini, niyetlerini ve çabalarını yansıtıyordu. Bu anlayışı savunanlar, kapitalizmi dönüştürebilmek için gerekli olan burjuva demokrasinin ve ekonomik kaynakların ancak sömürgeciliğin sürdüğü koşullarda sağlanabileceğini bilerek, sömürgeciliği, emperyalizmi ve böylece kapitalizmi onaylıyordu.

Marksistler arasında sömürgeler konusunda üç ayrı görüş vardı. Yaygın eğilim, sömürgecilğe karşı çıkıyordu. Revizyonistler, sömürgeciliğin sürmesinden yanaydı. Lenin ise sömürgecilğe karşı çıkmanın ötesinde sömürge halklarının mücadelesinin devrimci potansiyelini görüyor, “bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar, birleşin!” çağrısını yapıyordu.

Lenin, daha 1908 yılında, “Dünya Politikasında Tutuşacak Malzeme” başlıklı yazısında şöyle diyordu: “Sınıf bilinçli Avrupa işçisinin şimdi Asya’da yoldaşları vardır ve bunların sayısı büyük bir hızda büyüyecektir.”⁸¹ Lenin 1908 yılında yazdığı “Balkanlar ve İran’daki Olaylar” yazısında, Rus-Japon Savaşının ve 1905 Rus Devrimi’nin Asya halklarının siyasi uyanışına büyük bir güç verdiğini belirtiyordu.⁸²

⁸⁰ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” a.g.k., 1977, s.105.

⁸¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.33.

⁸² Lenin, a.g.k., 1969, s.37.

Lenin, 1911 yılında yayımlanan bir yazısında da şöyle demektedir: “Rus devrimi Asya’nın her tarafında bir demokratik devrimler çağı başlattı ve şimdi 800 milyon insan tüm uygar dünyanın demokratik hareketine katılmaktadır.”⁸³

Julian B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan “Emperyalizm veya Sosyalizm?” makalesinde emperyalizmin Çin, Türkiye ve İran’da yolaçtığı devrimlere değiniyordu.⁸⁴ Lenin’in 1913 yılında yayımlanan “Geri Avrupa ve İleri Asya” yazısında da şu değerlendirme yer almaktadır: “Tüm genç Asya, yani yüzmilyonlarca Asya emekçisi, tüm uygar ülkelerdeki proletaryada güvenilir bir müttefike sahiptir. Hem Avrupa halklarını, hem de Asya halklarını kurtaracak olan zaferini yeryüzündeki hiçbir güç engelleyemez.”⁸⁵

Lenin 1914 yılında yazdığı “Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” çalışmasında Batı Avrupa’da burjuva demokratik devrimleri çağının kapandığını belirtiyordu. Doğu Avrupa ve Asya’da burjuva demokratik devrimler dönemi 1905’ten önce başlamamıştı. Rusya, İran, Türkiye ve Çin’de devrimler olmuştu. Bu olaylar bağımsız ulusal devletler kurmayı amaçlayan bir dizi burjuva demokratik milli hareketin uyandığını göstermekteydi. Bu durum, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının önem kazanmasına yol açıyordu.⁸⁶

Lenin, 1916 yılı Nisan ayında yayımlanan “Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şunları yazıyordu: “Sosyalistler sömürgelerin tazminatsız olarak koşulsuz ve derhal kurtuluşunu talep etmekle yetinmemeli (ve bu talep, siyasi olarak, kendi kaderlerini tayin etme hakkının tanınmasından başka birşey ifade etmemektedir); bu ülkelerde ulusal kurtuluş isteyen burjuva demokratik hareketlerdeki daha devrimci unsurlara kararlı bir destek sağlamalı ve onları ezen emperyalist güçlere karşı ayaklanmalarına (ve eğer ortaya çıkarsa, devrimci savaşa) yardımcı olmalıdır.”⁸⁷

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdı “Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Tartışmasının Özeti” yazısında da, “sömürgelerin kurtuluşu talebi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının tanınmasından başka birşey değildir,” diyordu.⁸⁸

Lenin, 1916 sonbaharında yazdığı Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm çalışmasında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sömürgelerin kurtuluşu ulusların kendi kaderlerini tayini anlamına gelir. Avrupalılar sık sık sömürge halklarının da uluslar olduklarını unutmaktadır; ve bu ‘unutkanlığa’ hoşgörülle bakmak şovenizme hoşgörülle bakmaktır.”⁸⁹

Bu konuda önemli tartışmalardan biri, emperyalizm çağında milli savaşların olup olamayacağı konusundaydı. Rosa Luxemburg, *Sosyal Demokrasinin Krizi, Junius Broşürü* adıyla bir çalışma yayımlamıştı. Kitapçığın yazarının R.Luxemburg olduğu bilinmiyordu. Lenin, 1916 yılı Ekim ayında bu konuda yayımlanan yazısında bu anlayışa karşı çıktı ve “emperyalizm çağında sömürge ve yarı-sömürgelerin verdiği milli savaşlar yalnızca mümkün değil, ayrıca kaçınılmazdır,” dedi.⁹⁰ Aynı çalışma, emperyalist güçlere karşı verilen milli savaşların aynı zamanda ilerici ve devrimci olduğunu vurguladı.⁹¹

Lenin’in emperyalizm kuramına katkıları, genellikle zannedildiğinin aksine, *Emperyalizm* kitabının dışındaki çalışmalarda öne çıkmaktadır. Lenin için önemli olan, kapitalizmin emperyalizm döneminde yaşadığı dönüşümün sınıf mücadelesi ve devrim açılarından etkilerini kavrayabilmektir. Lenin, özellikle yukarıda belirtilen dört noktada öncülü ve çağdaşı Marksistlerden farklı bir anlayışı kavramış ve bunu siyasi mücadelesinde etkili bir biçimde kullanmıştır.

⁸³ Lenin, a.g.k., 1969, s.53.

⁸⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.509-511.

⁸⁵ Lenin, a.g.k., 1969, s.83.

⁸⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.95.

⁸⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.130.

⁸⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.187.

⁸⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.197.

⁹⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.183.

⁹¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.185.